

Šifra kandidata:

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SLOVENŠČINA

Izpitna pola 2

Razčlemba izhodiščnega besedila

Sreda, 29. maj 2024 / 90 minut

Dovoljeno gradivo in pripomočki:

Kandidat prinese nalivno pero ali kemični svinčnik.

Priloga z neumetnostnim besedilom in konceptni list sta na perforiranih listih, ki ju kandidat pazljivo iztrga.

SPLOŠNA MATURA

NAVODILA KANDIDATU

Pazljivo preberite ta navodila.

Ne odpirajte izpitne pole in ne začenjajte reševati nalog, dokler vam nadzorni učitelj tega ne dovoli.

Prilepite kodo oziroma vpišite svojo šifro (v okvirček desno zgoraj na tej strani).

Izpitna pola vsebuje 19 nalog. Število točk, ki jih lahko dosežete, je 90. Za posamezno nalogo je število točk navedeno v izpitni poli.

Rešitve pišite z nalivnim peresom ali s kemičnim svinčnikom v izpitno polo v za to predvideni prostor **znotraj okvirja**. Pišite čitljivo in skladno s pravopisnimi pravili, vendar ne samo z velikimi tiskanimi črkami. Če se zmotite, napisano prečrtajte in rešitev zapišite na novo. Nečitljivi zapisi in nejasni popravki bodo ocenjeni z 0 točkami. Pazite na slovnično in pravopisno pravilnost odgovorov (možnost odbitnih točk zaradi jezikovnih napak). Osnutek zadnje naloge, ki ga lahko napišete na konceptni list, se pri ocenjevanju ne upošteva.

Zaupajte vase in v svoje zmožnosti. Želimo vam veliko uspeha.

Ta pola ima 16 strani.

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

L

Konceptni list

M 2 4 1 1 0 3 1 2 0 5

Priloga k izpitni poli 2 (M241-103-1-2)

Ni se vrnil v kajžo, temveč v dvorec

Ob stoti obletnici smrti slovenskega pisatelja pripravljajo v Poljanski dolini in tudi drugod številne dogodke.

Simona Bandur, 8. 3. 2023

[1] V Poljanski dolini, deželi pod Blegošem, kakor ji rečejo, se je leta 1851 rodil in pred stoletjem svojo življenjsko pot sklenil Ivan Tavčar. Leto tega jubileja je ministrstvo za kulturo razglasilo za Tavčarjevo leto in skupaj z lokalno skupnostjo – kje drugje kot na dvorcu Visoko – napovedalo niz dogodkov, na katerih se bodo spominjali tega slovenskega politika, odvetnika, župana, predsednika številnih društev, predvsem pa pisatelja, ki se je vtisnil v kolektivni spomin s povestjo *Cvetje v jeseni* in z romanom *Visoška kronika*.

[2] Visoko so včeraj dopoldne prekrivali gosti oblaki, pa vendar je bilo slutiti tisto veduto, ki je navdihovala pisatelja, rojenega v kmečki družini v Poljanah nad Škofjo Loko leta 1851. V te kraje, natančneje v dvorec Visoko, se je vrnil desetletja pozneje, ko je bil že lep čas pomemben gospod in sta z ženo Franjo Tavčar kupila posest Kalanovih.

[3] Tam se je tudi nesrečno sklenila zgodba te rodbine – Ana Kalan, poročena Hafner, ki je zadnja iz družine vodila posestvo, je namreč naredila samomor, ko je izvedela, da je njen sin Visoko prodal –, začela pa se je zgodba družine Tavčar na Visokem. Pa vendar sta ostali prepleteni, navsezadnje je zgodba rodbine Kalan pisatelja navdihnili, da je napisal *Visoško kroniko*, svoje zadnje veliko delo, ki naj bi postala trilogija, če ga tistega 19. februarja 1923 ne bi premagala smrt.

[4] Gospoda na vasi

Kdaj je na mestu, kjer je danes dvorec Visoko, nekdanja poletna rezidenca Tavčarjevih, danes pa spomenik državnega pomena, nastala prva hiša, ni natančno znano. Kot je povedal Jure Ferlan, vodnik iz Zavoda Poljanska dolina, najbrž že v 13. stoletju. Posest so sredi 17. stoletja kupili lastniki iz rodbine Kalan in hišo na zdajšnjo velikost uredili v prvi polovici 18. stoletja. »Ta hiša je eden najbolj reprezentativnih primerkov bogate podeželske arhitekture, kakršno si je kmečki človek lahko privoščil. Resda se imenuje dvorec, a tukaj ni bilo nikoli plemičev,« je poudaril Ferlan.

[5] Pred hišo je zeliščni vrt ali *gartelj*, kakor ga poimenuje vodnik, ob njem prav tako prenovljen hlev, na vrtu pa star kozolec, ostanek sušilnice za sadje in še nekaj starih sadnih dreves. Pod kapelico leži lepo izravnani del travnika, kjer je Ivan Tavčar uredil prvo teniško igrišče na slovenskih tleh. »To seveda ni bilo igrišče, kakršna poznamo danes. Travo so lepo pokosili, z apnom naredili črte in postavili mrežo, oblekli so se v belo in igrali z lesenimi loparji,« opisuje vodnik. Na hribčku nad igriščem je družinska grobnica s kapelico, ki jo je Tavčar prav tako skrbno načrtoval kot svoje zadnje počivališče. Tudi to obeležje pripoveduje ne le o njegovem življenju, temveč tudi o življenju njegovih potomcev.

[6] Čeprav je bil Tavčar strog gospod, kakor ve vodnik povedati na osnovi pripovedovanja domačinov, ki so delali pri družini, so ga v teh krajih zelo spoštovali, tudi zaradi tega, kar je dosegel. Rodil se je namreč v kmečki družini s sedmimi otroki; sprva se je šolal za duhovnika, a je hitro pokazal, da ni iz pravega testa, saj je prekršil predpise ljubljanskega deškega zavoda, ko se je ponoči menda na skrivaj splazil čez vrtni zid.

OBRNITE LIST.

7 Srednjo šolo je nato dokončal v Novem mestu in Ljubljani, na Dunaju pa doštudiral pravo; za študij se je odločil tudi zaradi prepričanja, da bo kot pravnik najbolj koristil slovenstvu. Po opravljenih pripravništvih in odvetniškem izpitu je odprl svojo pisarno v Ljubljani, a opravljal še številne druge vloge. Kot eden izmed vodilnih politikov liberalne stranke, deželni in državni poslanec na Dunaju ter ljubljanski župan se je povzpел v vrh takratnega javnega življenja; bil je poverjenik za prehrano v prvi slovenski narodni vladi, leta 1920 je bil izvoljen v ustavodajno skupščino Kraljevine SHS, s čimer je bil nosilec visokih političnih funkcij dveh držav, Avstro-Ogrske in Kraljevine SHS.

8 Prepleteno javno in zasebno življenje

Njegova družbeno-politična in pisateljska pot, ki jo je bilo mogoče spremljati pod psevdonimom Emil Leon, pa se je ves čas prepletala z zasebnim življenjem. Na njegov opus je vplivala že mladostna ljubezen Emilija Glanz, pozneje pa na številne njegove življenjske odločitve njegova žena Franja, ki jo je spoznal leta 1884, ko je imela komaj 16 let (njen snubec je bil kar 17 let starejši). Izhajala je iz bogate meščanske družine, bila je izobražena, razgledana, imela je številna znanstva v visoki družbi, celo v kraljevi družini, zato so na Visokem gostili tudi tako visoke obiske, hkrati je podpirala mlade umetnike, sodelovala v ženskem gibanju in k družbeni aktivnosti spodbujala svojega moža.

9 Ta je sodeloval pri ustanavljanju pisateljskega, dramatičnega, pravniškega društva, predsednikoval je ljubljanskemu Sokolu in celo Klubu slovenskih biciklistov, prvi slovenski kolesarski organizaciji. V gospodarstvu je pustil sled kot soustanovitelj Mestne hranilnice in Ljubljanske kreditne banke, prve samostojne slovenske banke, če naštejemo le najpomembnejše funkcije, ki so jih izpostavili tudi ob včerajšnji predstavitvi Tavčarjevega leta v dvorcu Visoko.

10 Povezan z domačini

Kako so v Poljanski dolini povezani s pisateljem, je mogoče ugotoviti že po imenih tamkajšnje osnovne šole v Gorenji vasi in kulturnega društva iz Poljan z močno dramsko sekcijo, ki je uprizorilo številne Tavčarjeve zgodbe. Tudi *Cvetje v jeseni*, vendar v poljanskem narečju, in ne v gorenjskem, v katerem je bil posnet film, kar je domačine po pripovedovanju Jureta Ferlana zelo zmotilo.

11 Da je bil z domačimi kraji zelo povezan tudi Tavčar, je med drugim poudarila dr. Urška Perenič, predsednica programskega odbora Tavčarjevega leta, saj je vse življenje lovil ravnotežje med krajem, od koder je izhajal, in mestom ter širnim svetom, kamor je kot večina slovenskih literatov tedanjega časa odšel po znanje. »A ne da bi tam ostal, temveč zato, da bi se vrnil, opremljen z novim znanjem in izobrazbo, in kar je pomembno, gospodarsko opolnomočen. Tavčar se ni vrnil v kajžo, vrnil se je v dvorec in se tu ustalil.«

(Prirejeno po: <https://www.delo.si/magazin/zanimivosti/ni-se-vrnili-v-kajzo-vrnili-se-je-v-dvorec/>.
Pridobljeno: 3. 12. 2023.)

V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite. V sivo polje ne pišite.

2. Podčrtajte ustrezne možnosti ob poševnicah in dopolnite poved.

(2 točki)

- (2 točki)

- (2 točki)

- (2 točki)

5. 5.1. Podčrtano besedo v povedih nadomestite z domačo sobesedilno ustrezno sopomenko.

Visoko so včeraj dopoldne prekrivali gosti oblaki, pa vendar je bilo slutiti tisto veduto, ki je navdihovala pisatelja.

Domača sopomenka: _____

Kako so v Poljanski dolini povezani s pisateljem, je mogoče ugotoviti po imenu tamkajšnjega kulturnega društva iz Poljan z močno dramsko sekcijo.

Domača sopomenka: _____

(2)

- 5.2. Vodnik Jure Ferlan v 4. odstavku izhodiščnega besedila pravi, da je hiša na Visokem *eden najbolj reprezentativnih primerkov bogate podeželske arhitekture*. S katero sobesedilno ustrezno sopomenko bi lahko nadomestili besedo *reprezentativnih*? Podčrtajte ustrezno možnost ob poševnicah.

državnih/predstavniških/zastopniških/značilnih/sedanjih/izbranih

(1)

(3 točke)

6. Preberite izpisano poved. Obkrožite ustrezne možnosti ob poševnicah.

Na hribčku nad igriščem je družinska grobnica s kapelico, ki jo je Tavčar prav tako skrbno načrtoval kot svoje zadnje počivališče.

– V besedi *kapelico* je s črko e zapisan široki e/polglasnik/ozki e.

– V besedi *igriščem* izgovorimo polglasnik. DA/NE

– Naglašeni samoglasnik v besedi *grobnica* je po kakovosti ozek/širok, po trajanju pa dolg/kratek.

– V besedah *Tavčar* in *načrtoval* izgovorimo glas [w]/[u]/[ʌ]/[ʊ].

– Beseda *počivališče* je brez naglasnica/enonaglasnica/večnaglasnica.

(3 točke)

7. V oglate oklepaje zapišite izgovor obkroženih delov besed.

dvor**ec** []

njeg**o**va []

res**d**a []

ka**k**ršna []

stro**g** []

gore**n**jski []

(3 točke)

8. Preberite poved.

Rodil se je namreč v kmečki družini s sedmimi otroki; sprva se je šolal za duhovnika, a je hitro pokazal, da ni iz pravega testa, saj je prekršil predpise ljubljanskega deškega zavoda, ko se je ponoči menda na skrivaj splazil čez vrtni zid.

8.1. V povedi podčrtajte frazem in ga razložite.

Razlaga frazema: _____ (2)

8.2. Ali je glede na vrsto besedila raba frazema pričakovana? Obkrožite ustrezno možnost in pojasnite svoj odgovor.

DA NE

Pojasnilo: _____ (2)
(4 točke)

9. Preberite povedi in rešite naloge.

Visoko so včeraj dopoldne prekrivali gosti oblaki, vendar je bilo slutiti tisto veduto, ki je navdihovala pisatelja, rojenega v kmečki družini v Poljanah nad Škofjo Loko leta 1851. V te kraje, natančneje v двореc Visoko, se je vrnil desetletja pozneje, ko je bil že lep čas pomemben gospod in sta z ženo Franjo Tavčar kupila posest Kalanovih.

9.1. Iz povedi izpišite:

- prislov v stopnjevani obliki: _____
 - samostalnik, ki se sklanja po 2. ženski sklanjatvi: _____
 - kazalni zaimek: _____
 - množinski samostalnik: _____
- (2)

9.2. Izpisanim glagolom določite glagolski vid in pripišite vidski par.

Izpisani glagol	Glagolski vid	Vidski par
so prekrivali		
se je vrnil		
sta kupila		
je navdihovala		

(4)

9.3. Samostalnik *desetletje* postavite v rodilnik množine. Poimenujte posebnost, do katere je prišlo pri sklanjanju.

– Rodilnik množine: _____

– Posebnost pri sklanjanju: _____

(2)
(8 točk)

10. Preberite del slovarskega sestavka iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika².

gíbanje -a s (i)

1. *glagolnik od gibati*:

a) gibanje roke

b) spraviti telo v gibanje; lahkotno plesno gibanje /.../

c) gibanje na svežem zraku; določbe o gibanju tujcev /.../

2. *naraščanje in upadanje količine česa na določenem področju*: proučevati gibanje gospodarstva; gibanje osebnih dohodkov; gibanje proizvodnje in potrošnje; gibanje temperature /.../

3. *delovanje skupine, množice za doseg določenega cilja*: organizirati, sprožiti gibanje; /.../ odporiško, osvobodilno, revolucionarno, socialistično gibanje /.../

♦ ekon. mezdno gibanje *gibanje delavstva za dvig mezd*; gibanje cen *dviganje in zniževanje cen v določeni dobi ali ob istem času na različnih tržiščih*; fiz. enakomerno, krožno gibanje; geogr. gorotvorno gibanje

10.1. V katerem pomenu je glede na slovarski sestavek rabljena beseda *gibanje* v stavku *je podpirala mlade umetnike, sodelovala v ženskem gibanju* (8. odstavek izhodiščnega besedila)?

Napišite številko pomena: _____

(1)

10.2. Za katero vrsto prenesenega pomena gre v besedni zvezi *žensko gibanje*? Obkrožite črko pred pravilnim odgovorom.

A preimenovanje ali metonimija

B prispodoba ali metafora

C primera ali komparacija

Č poosebitev ali personifikacija

(1)

10.3. S katero sobesedilno ustrezno sopomenko bi lahko nadomestili besedo *gibanje* v tem pomenu? Obkrožite ustrezní odgovor.

A miganje

B kroženje

C premikanje

Č združenje

(1)

10.4. Na podlagi terminološkega gnezda navedite stroke, v katerih se uporablja beseda *gibanje*.

Stroke: _____ (1)
(4 točke)

11. Iz tvorjenk izpišite besedotvorna obrazila in določite vrsto tvorjenke.

Tvorjenka	Besedotvorno obrazilo	Vrsta tvorjenke
podeželski		
navsezadnje		
ustavodajen		
soustanovitelj		

(6 točk)

12. 12.1. Iz katere besede je nastala tvorjenka *domačin*?

_____ (1)

12.2. Podčrtajte ustrezno možnost ob poševnici.

Besedotvorni pomen tvorjenke *domačin* je vršilec dejanja/manjšalnost/
nosilec lastnosti/mesto dejanja.

(1)

12.3. Tvorite tvorjenke iz skladenjskih podstav:

- majhen dom: _____
- ta, ki ljubi dom: _____
- ta, ki je z doma: _____
- tak, ki je z doma: _____

(2)
(4 točke)

13. Preberite besedilo.

Srednjo šolo je dokončal v Novem mestu in Ljubljani, na Dunaju pa doštudiral pravo. Po opravljenih pripravništvih in odvetniškem izpitu je odprl svojo pisarno v Ljubljani. Kmalu zatem se je kot eden vodilnih politikov liberalne stranke, deželni in državni poslanec na Dunaju ter ljubljanski župan povzpel v vrh takratnega javnega življenja. Leta 1920 je bil izvoljen v ustavodajno skupščino Kraljevine SHS.

13.1. Kateri glagolski čas se pojavlja v besedilu?

(1)

13.2. V katerem pomenskem razmerju so povedi v besedilu?

(1)

13.3. Kateri način razvijanja teme (slogovni postopek) prevladuje v besedilu?

(1)

13.4. Druga poved v besedilu vsebuje prislovno določilo časa. Pretvorite ga v ustrezni odvisnik in poved napišite na novo.

Poved:

(2)

(5 točk)

14. Opazujte poved.

Posest in prvotno hišo na Visokem so v sedemnajstem stoletju kupili lastniki iz družine Kalan.

14.1. V povedi s podčrtovanjem določite stavčne člene in njihove dele.

(4)

14.2. Enega izmed desnih prilastkov v povedi pretvorite v prilastkov odvisnik in poved napišite na novo.

(2)

(6 točk)

15. Opazujte povedi.

- A Čeprav je bil Tavčar strog, so pisatelja v teh krajih zelo spoštovali.
 B Kdaj je na Visokem nastala prva hiša, ni natančno znano.
 C Obeležje pripoveduje ne le o njegovem življenju, temveč priča tudi o življenju njegovih potomcev.

15.1. Določite vrsto odvisnikov oz. vrsto priredja v zgornjih povedih.

Poved A: _____

Poved B: _____

Poved C: _____

(3)

15.2. Povedi pomensko ustrezno pretvorite. Pretvorjene povedi napišite na novo.

– Odvisnik v povedi A pretvorite v ustrezni stavčni člen.

Poved: _____

– Odvisnik v povedi B pretvorite v ustrezni stavčni člen.

Poved: _____

– Poved C pretvorite v vezalno priredje.

Poved: _____

(4)

(7 točk)

16. Napišite S-strukturo povedi.

Tudi Tavčar je bil zelo povezan z domačimi kraji, saj je vse življenje lovil ravnotežje med krajem, od koder je izhajal, in mestom ter širnim svetom, kamor je kot večina slovenskih literatov tedanjega časa odšel po znanje.

(3 točke)

17. K povedi *Romanopisec Ivan Tavčar se je rodil v Poljanah nad Škofjo Loko* dopišite tri vsebinsko ustrezne povedi, tako da se boste na podčrtano nanašalnico navezovali: z osebno glagolsko obliko, s svojilnim zaimkom in z nadpomenko.

Romanopisec Ivan Tavčar se je rodil v Poljanah nad Škofjo Loko.

(4 točke)

18. V spodnjem besedilu je 10 jezikovnih napak. Popravite jih.

Pisatelj Ivan Tavčar je z njegovim romanom Visoška kronika postal en izmed najpomembnejših realistov na Slovenskem. V romanu naslika podobo Visoškega dvorca v 17. in 18. stoletju, ko v naših krajih še odmevajo nasprotja med katoliki in protestanti, ter med domačim kmečkim človekom in Nemško gospodo. Poleg zgodovinske tematike, je v romanu izpostavljena ljubezen do zemlje, na večih mestih pa opazimo tudi nacionalno temo. V središču romana je življenska zgodba prvo osebnega pripovedovalca Izidorja, ki se more soočiti z očetovo mračno preteklostjo.

(5 točk)

19. Predstavljajte si, da ste Petra/Peter Novak, članica/član gledališkega društva v domačem kraju. Ob Tavčarjevem letu želite uprizoriti dramsko priredbo *Cvetja v jeseni*, za kar boste potrebovali dodatna denarna sredstva. Napišite **uradno prošnjo**, s katero se boste po pomoč obrnili na občino. V prošnji pojasnite razloge za svoje pisanje, navedite tri podatke o pisateljevem življenju in delu ter z dvema argumentoma utemeljite, zakaj je uprizoritev njegovega dela za vaš kraj pomembna. Manjkajoče podatke si izmislite. Osrednji del prošnje (brez glave) naj obsega vsaj 100 besed. Svetujemo vam, da besede na koncu preštejete in število zapišete v okence na strani 16.

(17 točků)

[illegible]

[illegible]